

Formele tekst bij het besluit tot aanwijzing

Redengevende omschrijving van het monument

Op 26 mei 1953 verleenden Burgemeester en Wethouders van Nijmegen vergunning aan de 'NV Nederlandsche Bioscoop Trust' te Den Haag voor het bouwen van een bioscooptheater aan Plein 1944. Het gebouw kwam in 1955 gereed naar een ontwerp in modernistische wederopbouwarchitectuur van ir. H. van Vreeswijk uit Zeist. Hij had voor de Tweede Wereldoorlog ook al bioscopen gebouwd in Utrecht (1934) en Den Haag (1937).

De bioscoop kreeg een plek in de aaneengesloten zuidelijke bebouwing van het destijds nieuw aangelegde Plein 1944. Dit plein zou het centrumplein van de wederopgebouwde binnenstad moeten worden. De bioscoop werd dan ook gezien als een sieraad voor het culturele leven in Nijmegen. In de directe omgeving werden na de oorlog nog twee andere bioscopen gebouwd: 'Luxor' op de hoek van de Bloemerstraat en het Doddendaal en 'Centrum' in de Houtstraat. Thans heeft alleen 'Carolus' zijn oorspronkelijke functie behouden. In 1977 werd het gebouw uitgebreid met een tweede filmzaal onder de grote zaal. In 1991 werd de voorgevel gewijzigd, waarbij de middelste van de drie dubbele toegangsdeuren werd vervangen door een venster en de lichtreclames boven de entrees en op de dakrand werden vernieuwd.

Beschrijving

Het samengestelde grondplan van de bioscoop bestaat uit een smal en ondiep gedeelte aan de voorzijde en een breed en diep deel aan de achterzijde tot aan het Zeigelhof. In de voorbouw zijn de entree en de kassarimte ondergebracht. Dit deel heeft een rechthoekig bouwvolume met plat dak (even hoog als de vierlaags belendende bebouwing) en is uitgevoerd in een modernistische bouwtrant. In de achterbouw zijn de foyer, de garderobe en de bioscoopzalen ondergebracht. Dit deel heeft een traditionalistische architectuur met flauw hellend zadeldak en markante overstekken: taps toelopend aan de korte zijde en opgewipt aan de lange zijden.

De transparante en in glanzende, lichte materialen uitgevoerde voorgevel aan Plein 1944 kondigt als het ware de glamour van het witte doek aan. De voorbijganger wordt een blik gegund op de twaalf meter hoge kassahal. Op de achterwand wordt het filmaanbod aangekondigd.

De symmetrisch ingedeelde voorgevel bestaat uit een betonnen raamwerk (vier hoge stijlen en een balk) dat met wit marmer is bekleed. De plint is uitgevoerd in zwart marmer. Het raamwerk omvat verdiepingshoge vensters met verticale roedenindeling (donker geschilderd beton) en vernieuwde (ingangs-)puien op de begane grond. Boven de entree bevindt zich een luifelkast. De luifel is origineel. De lichtreclame daarentegen zat oorspronkelijk meer naar achteren tegen de gevel. Het raamwerk is gevat in een betonnen kader dat is bekleed met wit geglazuurde steenstrips. De horizontale voegen zijn iets verdiept, de stootvoegen zijn minimaal. Dit kader is links en rechts over de volledige hoogte van de gevel voorzien van een diepe halfronde nis waarin een buis met neonverlichting is gevat. De buis diende oorspronkelijk aan de bovenzijde ook als vlaggenmasthouder. Beide nissen zijn aan de onderzijde dichtgezet met rechthoekige stenen platen. Hier bevonden zich oorspronkelijk vitrines voor filmaffiches. De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door de naam van de bioscoop die met grote rode losse letters op de dakrand is geplaatst: 'CAROLUS'. Oorspronkelijk stond hier in wit oplichtende neonletters 'Carolus theaters'.

De gevels van de achterbouw zijn grotendeels gesloten en gemetseld in geelbruine baksteen in Noors verband met iets verdiepte voegen. De topgevel is aan de bovenzijde voorzien van vlechtwerk. Midden in de achtergevel bevindt zich een kleine rechthoekige uitbouw met balkon en smeedijzeren hekwerk (ruitmotief). Het balkon is vanuit de zolder van de grote filmzaal bereikbaar. De gevelopeningen bestaan uit een reeks kleine vensters onder de dakrand, ventilatieopeningen en diverse (nood-)deuren onder wit geschilderde betonnen luifels. De houten kozijnen zijn wit geschilderd.

interieur

De dubbele deuren in de voorgevel bieden toegang tot de rechthoekige kassahal die de volledige hoogte van het gebouw beslaat. Midden tegen de achterwand bevindt zich de (vernieuwde) kassa. Aan weerszijden hiervan leidt een open doorloop naar de foyer die de volle breedte van de achterbouw bestrijkt. Het plafond heeft een gebogen, geprofileerde koof waarin indirecte verlichting is geplaatst. De achterwand van de foyer bestaat uit een centrale trap naar beneden naar de kleine filmzaal uit 1977 (oorspronkelijk was hier de garderobe), met aan weerszijden een brede trap omhoog en een toiletgroep. De brede trappen omhoog leiden naar het midden van de grote zaal. Hierdoor zijn alle zitplaatsen goed en snel bereikbaar. De (vernieuwde) stoelen staan in licht gebogen rijen aan weerszijden van een middenpad. Omwille van de akoestiek zijn de vloeren bekleed met dik tapijt en zijn tijdens de bouw geluiddempende wanden toegepast. De grote filmzaal is eveneens voorzien van indirecte verlichting achter koven. Het gewelfde plafond is bekleed met donkerblauw tapijt en in de lengterichting voorzien van vijf banen met stervormige lichtarmaturen (als ware het een sterrenhemel). De zaal was oorspronkelijk uitgerust met het zogenaamde Variformsysteem: een filmdoek dat ongemerkt kon worden vergroot of verkleind door middel van beweegbare fluwelen randen. Zo kon - ook tijdens een film - de nadruk op een bepaalde scène worden vergroot. Carolus was na Tuschinsky in Amsterdam de tweede bioscoop in Nederland die met dit systeem werd uitgerust. Dit filmdoek is inmiddels vervangen.

Boven de foyer bevindt zich een tussenverdieping met een smalle gang, twee kantoorruimten en een bergkast. Vanuit de kantoorruimten bieden twee vierkante kantelramen zicht op de kassahal. Deze tussenverdieping is bereikbaar via het trappenhuis in de hal. Een betonnen wenteltrap voert van de tussenverdieping naar de gemoderniseerde projectieruimte van de grote zaal en verder omhoog naar de zolder. Op de zolder bieden twee zijgalerijen zicht op de kapconstructie: houten vakwerk kniespanten waaraan het gewelfde plafond van de grote filmzaal is opgehangen.

Waardering

Bioscoop 'Carolus' is van algemeen cultuurhistorisch belang als bijzondere uitdrukking van de herrijzenis van het commerciële hart van Nijmegen na de verwoestingen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Meer specifiek is het een uitdrukking van de vroeg naoorlogse vrijetijdsbesteding waarin de filmwereld (bij gebrek aan televisie) sterk tot de verbeelding sprak. Kenmerkend voor de typologische ontwikkeling van de bioscoop is de afstemming van de architectuur op de beleving van de bezoekers: glanzende materialen, kleurrijke verlichting en een moderne uitstraling met frisse kleuren maakt het bioscoopbezoek tot een feestelijke aangelegenheid. De interieurafwerking van de bioscoop is in de loop der jaren gemoderniseerd. De niet-oorspronkelijke elementen vallen buiten de bescherming.

Het gebouw is van architectuurhistorische waarde als goed en redelijk gaaf voorbeeld van modernistische wederopbouwarchitectuur in Nijmegen. De transparante en hoge hal en het materiaalgebruik zorgen voor een theateraal effect dat kenmerkend is voor de bioscooparchitectuur uit de jaren vijftig. Vooral 's avonds trekken de kleurrijke lichtreclames langs de gevel en op het dak van ver de aandacht. Binnen is de ruimtelijke indeling gewijzigd maar in hoofdopzet herkenbaar. In de grote zaal is het gewelfde plafond met 'sterrenhemel' bewaard gebleven. Het pand is een representatief voorbeeld van architect H. van Vreeswijk uit Zeist die ook elders in het land bioscopen heeft gebouwd.

De voorbouw van de bioscoop is van stedenbouwkundig belang als beeldbepalend onderdeel van een aaneengesloten vroeg-naoorlogse pleinwand. Als onderdeel van drie (voormalige) bioscopen uit de wederopbouwperiode rond Plein 1944 vormt het een bijzondere uitdrukking van de toenmalige idee om van dit plein hét vermaakcentrum van Nijmegen te maken. De (neon)reclames vervullen een cruciale rol in de visuele beleving van het plein. Het gebouw is bovendien een essentieel onderdeel van een aaneengesloten en op samenhangende wijze tot stand gekomen wederopbouwensemble dat als beschermd stadsbeeld van grote cultuurhistorische waarde is als belangrijk en hoopvol ijkmoment in de Nijmeegse stadsgeschiedenis.